

Abstract. An assessment of the current situation in poultry industry is presented. The reasons restraining its further growth, increasing efficiency have been determined. The economic and organizational factors contributing to the modernization of the poultry complex have been determined. The proposals on improving the mechanism of State regulation of poultry farms of the republic have been developed. The level of development of this sphere and a strategy aimed at increasing the innovative activity of the enterprises of poultry system is shown. For the purpose of a more detailed study of these aspects, the organization of production based on factor analysis is presented. The market of poultry products has been investigated. The problems of improving the quality and competitiveness of manufactured and sold products are identified. Priority directions for optimizing the economic mechanism of poultry industry functioning in the context of regions, focused on solving the country's food security problems, have been justified. The effectiveness of economic relations in the integrated poultry farm, which provides an increase in production volumes, is considered. Methodological approaches to improving the poultry structures of Kazakhstan are proposed and tested. In terms of innovative economy of the republic, intra-sector diversification in poultry farming is specified, the transformation of production processes based on a highly productive set of innovations in poultry enterprises is scientifically justified which is aimed to expand production scales by approbaion of food and technological marketing to increase effective performance of poultry food sub-complex of AIC.

Ключевые слова: отрасль птицеводства, производство яйца, мясо птицы, птицефабрики, экономические механизмы, рынок, маркетинг, продовольственная безопасность.

Keywords: poultry industry, production of eggs, poultry meat, poultry farms, economic mechanisms, market, marketing, food security.

Құс шаруашылығын дамытудың экономикалық тетіктерін зерттеу қазіргі уақытта үлкен маңыздылық пен өзектілікке ие. Алдыңғы жылдары өндіріс көлемінің артуы еліміздің азықтық қауіпсіздігін сақтау мен халықты азық-түлік қорымен қамтамасыз ету мәселесінің толық шешімін табуға жетелейді.

Саланың дамуына мемлекет тарапынан қаржылық қолдаудың азаюы, материалды-техникалық қамтамасыз етудің бұрынғы жүйесінің бұзылуы, өнімге бағалардың теңсіздігі, жаңару мүмкіндігінің төмен болуы, қаржылық жетіспеушілік, ескірген қорлар мен ауқымды ресурсты қажет ететін технологиялардың аз болуы және т.б. факторлар кері әсерін тигізді.

Қазақстанда құс шаруашылығын дамытудың экономикалық тетіктерін зерттеу, оның қалыптасуы мен дамуы, бағалауы мен болжаудың ғылыми негізделген тұрғыда жасалуын талап етеді. Мәселенің теориялық және тәжірибелік маңыздылығы, сондай-ақ оның ғылыми зерттеудің жеткіліксіз болуы бұл бағыттағы жұмыстарды жалғастыруды қажет етеді.

Мұның барлығы құс өнімі өндірісінің азық-түлік нарығындағы жоғалтып алған орнын қалпына келтіруін, ең бірінші, оның бәсекеге қабілеттілігін арттыру арқылы қол жеткізілуін талап етеді. Нарықтық өзгермелер, Қазақстан экономикасы ашықтығының артуы, жаһандандудың әсері құс өнімі өндірісі кешенінің бәсекеге қабілеттілігін арттырудың экономикалық тетіктерін жетілдіруді қажет етеді.

Бұл мақсаттың жүзеге асырылуы келесі міндеттердің шешімін табуды қажет етеді: елімізде құс шаруашылығының орнын және құс өнімі өндірісі құрылымын, оның экономикалық тетіктерінің мән-мазмұнын анықтау және даму бағыттарын нақтылап, жетілдіру жолдарын зерттеу болып табылады.

Зерттеу материалдары мен әдістері.

Қазақстанда құс шаруашылығын дамытудың экономикалық тетіктерінің мәселелерін қарастыру кезінде шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектеріне, ауыл шаруашылығы саласындағы заңнамалық актілердің, бағдарламалық құжаттар мен Үкіметтің қаулыларының, атап айтқанда, құс шаруашылығының әдіснамалық және құқықтық негіздеріне сүйеніп отырды. Таңдалған тақырыпты зерттеуде жүйелік талдау тәсілдерін, абстрактілі-логикалық, экономикалық-статистикалық әдістерді, экономикалық-математикалық модельдеуді, монографиялық және сараптамалық бағалау қолданылды.

Құс еті өнімдерінің ішкі кешенінің одан әрі тиімді дамуын интеграциялық үдерістерді жандандыру, мемлекеттік реттеу және мемлекеттік қолдау тетігін жетілдіру, құс саласының өндірістік әлеуетін қалпына келтіру, нығайту және арттыру үшін инновациялық құрамдастарды енгізу арқылы қамтамасыз етуге болады.

Құс шаруашылығын дамытудың экономикалық тетігінің тиімділігі әдіснамасын зерттеу өндірістік құс шаруашылығына қатысты оның сапалық және сандық жақтарын анықтауға мүмкіндік беретін көрсеткіштердің маңызды сипатын ашпайды.

Халықты құс шаруашылығы өнімдерімен қамтамасыз ету деңгейін бағалау кезінде азық-түлік өнімдерінің қажетті көлемін алуға сәйкестігі тұрғысынан елдің аталған саланың әлеуетін сипаттайтын көрсеткіштер жүйесі қолданылды.

Нәтижелер және оларды талқылау.

Құс өсіру – ауыл шаруашылығының ерекше саласы ретінде маңызды орын алады және халықтың сұранысын қажетті сатылатын өніммен толық қамтамасыз етіп қанағаттандыра алады. Сонымен қатар, Қазақстанда құс өндірісінің тиімді жұмыс жасауы үшін саланың бәсекеге қабілеттілігін арттыратын бизнесті жүзеге асыру тетігін енгізу, қолданылатын ресурстардың ұтымды амалдарын және оларды тиімді бөлу мен дамушы технологияларды енгізу қажет. Ал бәсеке өндірістің тиімділігін арттыра түседі. Сол себепті, құс өнімі кешенінде, сонымен бірге жеке шарушылықтарда, жалпы алғанда саланың толықтай бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету маңызды мәселе болып табылады.

Қазақстанда үй құстары ет, жұмыртқа, мамық, қауырсын берумен бірге, ол органикалық тыңайтқыштармен (құс қилары) қамтамасыз етеді. Сала өнімдері – арзан ақуызды тағамдардың негізгі көздерінің бірі екендігі белгілі. Республикада ауыл шаруашылық құстарынан: тауықтар, күркетауықтар, қаздар, үйректер өсіріледі. Бұдан басқа, гвинея құсы, бөдене, қырғауыл және басқа да құстардың түрлерін өсіру жұмыстары жүргізілуде.

А.Молдашев пен Г. Никитинаның пікірінше, ет өндірісінің кіші жүйесі өзін-өзі қамтамасыз ете алмайды. Бұл әсіресе құс етін өндірудің ішкі жүйесіне қатысты, бұл нарықтың маңызды үлесі (51,7%) импортын құрайды [1].

Қазақстанда қазіргі кезеңде мал шаруашылығының ішкі жалпы өніміндегі құс шаруашылығының үлесі 57% деңгейінде болса, ал мал ақуызын өндіруде 34%-ды құрайды. Құс еті өндірісіндегі шаруа (фермерлік) және үй шаруашылықтарының үлесі 6%-ды, ал жұмыртқа өндіруде 25%-ды құрайды [2,3].

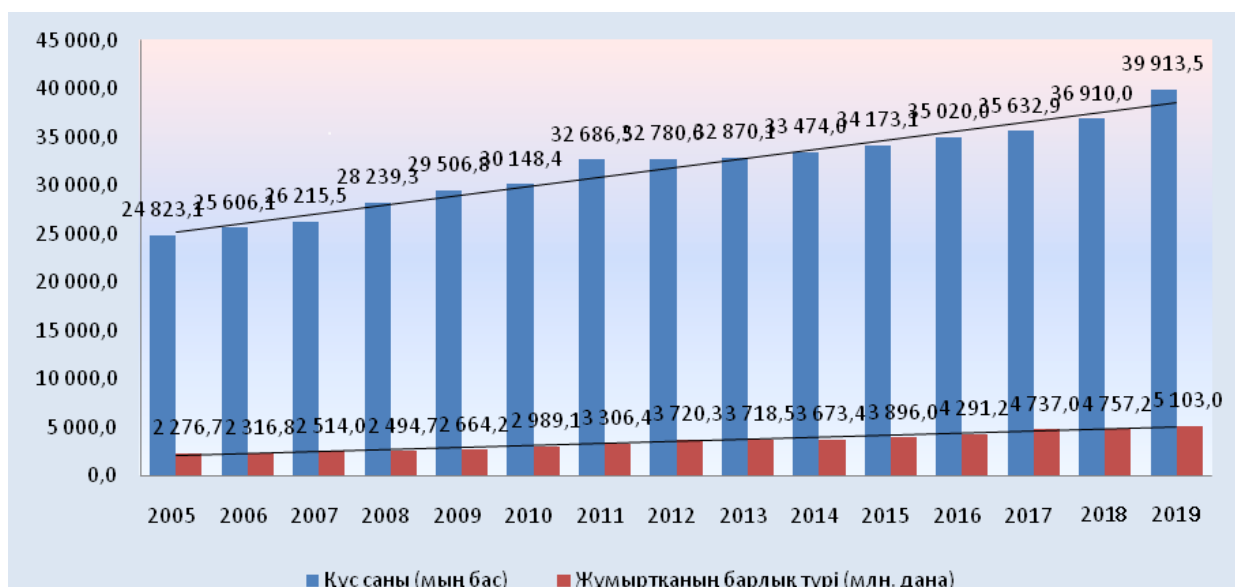
Өз кезегінде бәсекелестіктің негізгі мақсаты – тұтынушыға талас, оның сұранысын барынша қанағаттандыру және нәтижесінде мемлекет құс өнімі кешенінің

экономикалық тиімділігінің өсуіне қол жеткізу. Бұл жетістікке әрине өндіріске қарқынды ресурстарды үнемдеу өндіріс технологияларын енгізу негізінде бәсекеге қабілетті өнімдер шығару арқылы, республика тұрғындарын жұмыртқа мен құс етімен толық қамтамасыз ету, сондай-ақ, әлемдік нарықты дамытудың нақты перспективаларын ескере отырып, экспортқа құс еті өнімдерін жеткізу көлемін ұлғайту сынды жұмыстар арқылы қол жеткізуге болады [4,5].

Қазақстанда ауыл шаруашылығы өнімінің жалпы көлемі 2018 жылы 4 474,1 млрд.теңгені құраса, бұл 2015 жылғы

көрсеткіштен 35,3 пайызға жоғары, соның ішінде өсімдік шаруашылығы – 2 411,5 млрд. теңге (32,1%), мал шаруашылығы 2 050,5 млрд.теңгені (39,5%) құрады. Еліміздегі жұмыс істеп келген және жаңадан салынған өндіріс қатарының тұтас технологиялық кезеңін құратын мамандандырылған құс өсіру кәсіпорындары мен құс фабрикаларын жаңарту және қайта құруымен, сонымен қатар құс шаруа қожалықтары мен жеке шаруашылықтардың дамуымен республика бойынша 2005-2019 жылдар аралығында құс басының саны 39,9 млн басқа дейін өсті (1 сурет).

Ескерту – Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің деректері мен авторлардың сараптамалық зерттеулері негізінде есептелген

1 сурет – Қазақстан Республикасындағы құс саны мен жұмыртқа өндіру серпіні

1 суретте 2005-2018 жылдар кезеңінде жұмыртқа өндірісінің 2 826,3 млн. данаға немесе 24 пайызға өскен қарқыны байқалады. Сонымен бірге, елде 2018 жылы 2005 жылмен салыстырғанда құс басы 19,2 пайызға немесе 6 439,5 мың басқа артып отыр. Құс фабрикалары мен кәсіпорындарында құс еті мен жұмыртқа өндірісінің көлемінің 2005-2018 жылдар аралығында жоғарылауының негізгі себептері – осы саланың шаруашылықта тартымдылығы мен еліміздегі осы бағыттағы жүргізілген экономикалық саясатының дұрыс бағытта болуына байланысты.

Мұның бәрі, өз кезегінде, қысқа мерзім ішінде құс өндірісі кешенінің экономикалық тиімді жүйесін құруға мүмкіндік жасады, ол барлық деңгейлерде құс өндірісін бірыңғай басқару құрылымын ұсынды (республикалық, облыстық және құс өндірісін құру).

Экономиканың аграрлық саласын өнеркәсіптік негізге көшіру арқылы адамның биологиялық объектілерге әсер етуі, өндірістің техникалық және ұйымдастырушылық-экономикалық факторлары артып, оның табиғи жағдайларға тәуелділігі азаяды [6].

Қазіргі кезеңде Қазақстандағы жұмыртқа экспорты мен импортының серпіні оң үдерісте екендігі ауыл шаруашылығының келешектегі дамуының тиімділігіне әсер ететіні анық (2 сурет).

2 суретте 2018 жылы Қазақстан Республикасына 86,7 млн данадан астам жұмыртқа сырттан жеткізілген, яғни тұтынатын жұмыртқаның 2,2%-дан астамы импорттық өнімдер болып отыр. Алайда 90-жылдардағы реформалардан кейін елде теріс үрдіс – құс өндірісінің төмендеуі болған. 2005 жылдан құс өндірісінің өсуіне қарамастан, ішкі нарықта құс етінің көп

Экономический механизм хозяйствования

бөлігі бұрынғыша импортталатын өнім болып табылады. Қазақстандық құс етіне деген жалпы сұраныс 300 мың тоннаны құрайды. 2014-2018 жылдар аралығындағы Қазақстанда ет өнімдері импортының ең үлкен көлемі 2014 жылы 192,2 мың тонна ет өнімдерін құрады, бұл бағамен есеп-

тегенде 225,8 млн АҚШ долларын құрайды. АҚШ-тағы 1 кг тауық аяқтарының бағасы 2,6 -2,7 АҚШ долларын немесе 700-870 теңгені құрайды (2017ж.), ал 2018 жылғы қаңтарда импортталатын құс етінің 1 кг (франко келісілген портта) - 0,5 АҚШ долларын немесе 175 теңгені құрады.

Ескерту – Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің деректері мен авторлардың сараптамалық зерттеулері негізінде есептелген

2 сурет – Қазақстандағы жұмыртқа экспорты мен импортының серпіні (млн дана)

Осыдан, АҚШ-тан келетін құс етінің импорты қазақстандық нарыққа демпингтік бағалармен таралатынын айтуға болады (3 сурет). Құс шаруашылығын импорттың кеңеюі мемлекет тарапынан жеткілікті түрде қорғалмаған. Ішкі құс етінің орташа тұтыну бағасы 750-1 500 теңге, ал импорт 700-870 теңгені құрайды. Демек, нарықтағы делдалдар құс етінің импорттауына мүдделі,

себебі оларды импорт еті ішкі нарыққа қарағанда әлдеқайда жоғары пайдаға кенелтеді [7].

Жүргізілген зерттеулер бүгінгі күні Қазақстандағы құс етінің өндірісі, экспорты мен импортының серпіні әлі де болса мақсатты бағытталуы керек екендігін көрсетіп отыр (3 сурет).

Ескерту – Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің деректері мен авторлардың сараптамалық зерттеулері негізінде есептелген

3 сурет – Қазақстандағы құс етінің өндірісі, экспорты мен импортының серпіні, мың тонна

Құс етін өндірудің өсуі елімізде мемлекеттік қолдаудың арқасында құс өндіруші кәсіпорындар мен құс фабрикалары, сондай-ақ шаруа қожалықтары қарқынды дами бастады, бұл өз кезегінде құс өнімдері өндірісінің импортының шамалы да болса төмендеуіне әкелді. Қазақстанға арзан бағада әкелінетін құс еті импортының артуы мал шаруашылығының ең тиімді салаларының біріне зиян келтіретінін атап өту керек, бұның бірқатар келесідей жағымсыз салдары бар: өндіріс көлемінің азаюы; құс шикізатын және оның азық-түліктерін сатудың қысқаруы; халықты тамақпен қамтамасыз етудің импортқа тәуелділігі; ауылдағы жұмыссыздықтың өсуі (көптеген құс фабрикасы ауылдық жерлерде орналасқан).

Сондықтан, мал шаруашылығының импортқа тәуелділігін төмендету үшін саланы дамытудың жоғары қарқыны қажет. Құс етін өндіру көлемінің өсуі әкелінетін етті ішкі етке ауыстыру, импортты алмастыру арқылы еліміздің азық-түлік қауіпсіздігін нығайту үдерісін белсендіруге мүмкіндік береді [8].

Сонымен қатар, Қазақстанда соңғы жылдары мұздатылған және салқындатылған құс етінің өндірісі артқанын көрсетеді. 2018 жылы 2014 жылмен салыстырғанда өсім 72,3%-ды құрады. Құс өсіру кешенінің қарқынды дамуына асыл тұқымды құстарды өсіруге ынталандыру мен жәрдемдесу мақсатындағы субсидиялар, дотация-

лар түріндегі мемлекеттік қолдаулар көмек көрсетті.

Зерттеулер нәтижелері Қазақстанда негізінен, аймақтық құрылымда құс етінің импорты Ресейдің, Украинаның және Белоруссияның шекарасына жақын, яғни елдің шекаралас аймақтарында орналасқанын байқатты. Ақшалай түрде Батыс Қазақстан облысында 2018 жылы құс етінің импорт көлемі 62,9 млн АҚШ долларын, ал Ақтөбе облысы 27,5 млн АҚШ долларын құрады.

Елдегі құс өндірісін кеңейтуге және дамытуға оң әсер ететін негізгі фактор ол – жұмыртқа мен құс етін өндіруге мемлекеттік қолдау көрсетуі болып табылады. Жүйелі мемлекеттік қолдау елдегі құс өсіру саласын кеңейту мен дамытуда оң рөл атқаруы мүмкін. Еліміздегі құс өсіруді одан әрі ұлғайтуға кедергі келтіретін мәселелердің бірі – асыл тұқымды ет пен жұмыртқа беретін құс тұқымдарының болмауы. Бүгінде Қазақстанда ет пен жұмыртқа бағытындағы асыл тұқымды тауықтардың барлығы шетелден импортталады, олар үшін жыл сайын құс шаруашылығы кәсіпорындары шамамен 17 млн АҚШ долларын немесе 2,6 млрд. теңге жұмсалады.

Қазақстанның және Түркістан облысының мамандандырылған құс фабрикаларында жұмыртқа өндірудің экономикалық тиімділігінің салыстырмалы көрсеткіштері оңтүстікте оның рентабельділігінің жоғары екенін көрсетті (кесте).

Кесте – Қазақстанның және Түркістан облысының мамандандырылған құс фабрикаларында жұмыртқа өндірудің экономикалық тиімділігі

Көрсеткіштер	Жылдар			2018 ж.
	2016	2017	2018	2017 ж-ға (+/-)
1 мың дана сатылған жұмыртқаның өзіндік құны, теңге				
Қазақстан Республикасы	11352	11176	11223	-129
Түркістан облысы	8152	9956	10285	2133
Мемлекет бойынша орташа деңгейге %	71,8	89,1	91,6	19,8
Жұмыртқа өндірісінің рентабельділігінің деңгейі (шығындар) %				
Қазақстан Республикасы	15,6	16,9	17,7	2,1
Түркістан облысы	51,7	43,4	30,9	-20,8
Мемлекет бойынша орташа деңгейден ауытқуы(+/-)	36,1	26,5	13,2	-22,9
Ескерту – Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің деректері мен авторлардың сараптамалық зерттеулері негізінде есептелген				

1 кестенің көрсеткіштерінен көріп отырғанымыздай, Түркістан облысының мамандандырылған құс шаруашылығы кәсіпорындарының экономикалық тиімділігі елдегі орташа деңгеймен салыстырғанда әлдеқайда жоғары. Талдау көрсеткендей 2018 жылы жұмыртқаны өндірудің рентабельділігі облыста және республикада орташа

көрсеткіш сәйкесінше 30,9% бен 17,7%-ды құрады, ал облыстың өзіндік құнының орташа республикалық деңгейге шаққандағысы 92,%-ды құрады. 2016 жылдан бастап 2018 жылға дейінгі елдегі мың дана жұмыртқаның өзіндік құны жоғарылады, бұл бірқатар өндіріс факторларының қымбаттауымен байланысты болды. Түркістан об-

лысында мың дана жұмыртқаның өзіндік құны 2 133 теңгеге немесе аталған кезеңде 26,1%-ға өсті, ал сол кезеңдегі табыстылық деңгейі 2016 жылғы 51,7%-дан 2018 жылы 30,9%-ға дейін төмендеді. Осыдан шығатыны көрсеткіштердің арасындағы байланыс бір-біріне тікелей қатысты.

Құс өндіруші кәсіпорындардың өнімдерінің табыстылығына көптеген факторлар әсер еткенін атап өту керек, олардың функционалдық көрсеткіштерге қарағанда айырмашылығы бар өнімділік көрсеткіштерінің өзара байланысы ықтималдылық, корреляциялық болып келеді.

Талдау көрсеткендей, құс еті мен жұмыртқалардың өзіндік құнының құрылымында материалдық шығындардың, соның ішінде азық-түлік шығындарының үлесі жоғары болып отыр. 2015-2018 жылдарға арналған шығындардың деңгейін мың дана жұмыртқаға 2 236 теңгеге артқаны немесе 24,8%-ға өскені байқалады. Жұмыртқа өндірісінің рентабельділігі 2017 ж. 2013 жылмен салыстырғанда 1,8 есе төмендеген.

Түркістан облысындағы мамандандырылған құс шаруашылығы кәсіпорындарының экономикалық тиімділігі республикадағы орташа деңгеймен салыстырғанда әлдеқайда жоғары.

Қазіргі уақытта Түркістан облысындағы жұмыртқаның негізгі өндірушісі Сайрам ауданының аумағында орналасқан «Шымкент құс» құс фабрикасы болып табылады. Басқа аудандарда құс санының өсуіне қарамастан, халықтың жан басына шаққандағы жұмыртқалаушылық пен тұтыну көлемі төмендеді.

Облыста өндірілген барлық өнім негізінен нарықта (87%) және бартер бойынша (5,5%), сондай-ақ қоғамдық тамақтану жүйесі (7,5%) арқылы жартылай өңделген күйінде терең өңдеусіз сатылады. Сонымен қатар, нарық экономикасы дамыған елдердің тәжірибесіне сүйене отырып, жұмыртқа мен құс етін тұтыну ұдайы өсуде деп айтуға болады. Оларды тұтыну түрлері өзгеріп, жартылай фабрикаттарға сұраныс артуда. Осыған байланысты, құс шаруашылығының сою цехтарын құс ұшаларын әзірлеу, ысталған өнімдерді, жартылай фабрикаттарды, консервілерді өндіруге бағыттау қажет.

Түркістан облысындағы құс еті өндірісінің құндық көрсеткіштерін талдау үшін облыстың 2015-2018 жылдардағы негізгі кәсіпорындарындағы құс етінің барлық көлемінен 60,6% «Ордабасы Құс» ЖШС үлесіне тиесілі екенін аңғаруға болады, ал 2018 жылы үлес салмағы 82,4% құрады.

Сонымен қатар, құс етінің құны 2018 жылы 3 825,3 млн теңгеге жетті және бұл 2014 жылмен салыстырғанда 77,2%-ға өскенін көрсетеді.

Сондай-ақ, "Ордабасы Құс" ЖШС-нің құс етінің 3 есеге өсуі байқалады. «Инфрастрой ЛТД» ЖШС құс етінің құны 46,6%-ға төмендеу кезеңінде импорттық инкубациялық жұмыртқаларды сатып алу үшін айналым қаражатының жетіспеуінен қиын сәттерді өткізген еді. Осы құс шаруашылықтарын дамыту үшін болашақта өз аналық табын болуы және аналық табынның өсімін молайтуға арналған толықтыру балапандарын өз бетінше өсіру қажет.

Түркістан облысындағы құс шаруашылығы кәсіпорындарының 2014-2018 жж. орта есеппен қызметінің нәтижелерін талдау, шаруашылық жүргізудің әр түрлі типіне байланысты үш құс шаруашылығы кәсіпорындарында бордақылау мерзімдері әр түрлі екенін көрсетеді. Егер «Инфрқұрылыс ЛТД»-да бордақылау мерзімі 49 күн жалғасса, онда «Ордабасы Құс» ЖШС-да күркетауықтарды бордақылау мерзімі 135 күнді құрайды және орташа тапсыру салмағы 20 кг құрайды, ал күркетауықтың аналығы 105 күн ішінде тапсыру салмағын орташа 10 кг қосады.

Қазақстанда агроөнеркәсіптік кешенге арналған мемлекеттік қолдау бағдарламалары құс өндіруші бизнесті дамыту үшін қолайлы инвестициялық ахуал құрғандығын айта кету керек. Осылайша, инвестициялық субсидияларды енгізу отандық өндірістің ағымдағы өсу қарқынын жеделдетуге, жеке инвестициялар ағынының ұлғаюына және банктік кредиттеу үшін жаңа құс фабрикаларының тартымдылығын арттыруға бағытталған. Жаңа және қолданыстағы құс фабрикалары үшін бәсекелестікті қамтамасыз етудің маңызды факторы өндірістің ауқымдылығы болмақ, яғни, өндіру көлемін жылына 20 мың тоннаға дейін арттыру. Ірі құс фабрикалары отандық сұраныстарды қанағаттандыру үшін асыл тұқымды құстарды ұйымдастыру мәселелерін өз бетімен шеше алады, бұл өз кезегінде жас құстардың импортына тәуелділікті төмендетеді және олардан туындайтын валюталық тәуекелдерді де азайтады [9,10].

Тұжырымдар.

1. Құс өнімі өндірісі кешенінің орнықтылығы мен бәсекеге қабілеттілігін арттыру, өндірістің барынша тиімді құрылымын қалыптастыру мақсатында құс шаруашылығының даму бағыттарын зерттеу ерекше маңызға ие болып табылады. Өндіріс пен өнімді таратуды ұйымдастыруға кешенді

бағыт алу ғана тауар өндірушілерге бәсекеге қабілетті артықшылыққа ие болуға мүмкіндік береді.

2. Ішкі нарықтағы құс өсіру саласының өсуі мен дамуы халыққа құс өнімдерін сатылымының тұрақтылығын сақтауда. Бұдан шығатыны, құс өндіруші кәсіпорындарда өнімді қайта өңдеуді дамыту қажет, себебі жұмыртқа, жұмыртқа ұнтағы және салқындатылған құс етін өндіруді қоса алғанда, өңделген өнімдерге сұраныс артуда.

3. Жоғарыда аталған зерттеулерді талдау негізінде біз Қазақстанның құс шаруашылығының экономикасын мамандандырылған құс өндіруші кәсіпорындары мен құс фабрикаларының өндірісін шаруашылық іші технологиялық интеграциялау негізінде бұл өндірістік қуаттарды ірі сауда базарларына және ірі елді мекендерге жақындатып шоғырландыру арқылы дамыту керек деген қорытындыға келдік.

4. Шаруа (фермерлік) қожалықтары мен халықтың жеке қосалқы шаруашылықтарындағы құс өндірісінің дамуын шектеудің қажеті жоқ, өйткені шағын және орта бизнестің белгілі бір артықшылықтары да бар және олар елдегі ауқымды құс өндіріс саласын тиімді толықтыра алады.

Әдебиеттер тізімі

1 Молдашев, А.Б. Проблемы устойчивого функционирования продовольственной системы Республики Казахстан [Текст] / А.Б. Молдашев, Г.А. Никитина // Проблемы агро-рынка.-2019.-№ 2.- С. 11–19.

2 Yesbolova, A. System based Development of the Poultry Sector in Kazakhstan in Mid Term Perspective [Text]/ A. Yesbolova, M. Maciejczak, S. Ibraimova, A. Akhelova, Zh. Sabdenova, G. Kunafina //Journal of Applied Economic Sciences .- 2017.- Vo. XI.- Issue 5(43).- PP. 804-811.

3 Программа развития птицеводства в Казахстане на 2018-2027 годы. Разработана по поручению Министерства сельского хозяйства РК Союзом птицеводов Казахстана [Текст] .-Астана: Фолиант, 2018.- 36 с.

4 Yesbolova, A. Issues and Prospects of Poultry Industry Development in Kazakhstan [Text]/ A. Yesbolova, A. Mergenbaeva, C. Abdikarimova, Zh. Kydyrova, C. Kunafina, M. Maciejczak //Journal of Advanced Research in Law and Economics. - 2016. -Vol. VII. -N3(17).- PP. 685 - 697.

5 Ускенов, М. К. Экономический анализ состояния и развития птицеводства в Республике Казахстан [Текст] / М. К. Ускенов, А.Б. Айдарова, А.Е. Есболова // Вестник КазЭУ.-2016.- № 2(109).– С. 99–107.

6 Aidarova, A. The Economic Analysis and Prerequisites for Creation of a Cotton and Textile Cluster in the Republic of Kazakhstan [Text] / A. Aidarova, M. Uskenov, A. Zhakeshova // Indian Journal of Science and Technology. – 2016. – № 9 (5).- PP.137-143.

7 Опанасюк, И.В. Особенности формирования и эффективности птицепродуктового подкомплекса регионального АПК [Текст]: монография / И.В. Опанасюк, Н.С. Абрамова. – Тюмень: ТИУ, 2016. – 77 с.

8 Хачемизова, Э.А. Организационно-экономический механизм формирования кооперативных организаций в птицеводстве региона[Текст] / Э.А. Хачемизова // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. – № 12 (7). – С. 1305-1308.

9 Молдашев, А.Б. Проблемы формирования экспортных ресурсов мясного животноводства в Казахстане [Текст]/ А.Б. Молдашев, Г.А. Никитина // Проблемы агрорынка.-2018.- № 2.– С. 7–15.

10. Есболова, А. Е. Состояние и обоснование перспектив развития отрасли птицеводства в Казахстане [Текст]/ А. Е. Есболова// Вестник КазЭУ.-2016.- № 3(110).– С. 38–48.

Әдебиеттер тізімі

1 Moldashev, A.B. Problemy ustojchivogo funkcionirovanija prodovol'stvennoj sistemy Respubliki Kazahstan [Tekst] / A.B. Moldashev, G.A. Nikitina // Problemy agrorynka.-2019.-№ 2.- S. 11–19.

2 Yesbolova, A. System based Development of the Poultry Sector in Kazakhstan in Mid Term Perspective [Text]/ A. Yesbolova, M. Maciejczak, S. Ibraimova, A. Akhelova, Zh. Sabdenova, G. Kunafina //Journal of Applied Economic Sciences .- 2017.- Vo. XI.- Issue 5(43).- PP. 804-811.

3 Programma razvitija pticevodstva v Kazahstane na 2018-2027 gody. Razrabotana po porucheniju Ministerstva sel'skogo hozjajstva RK Sojuzom pticevodov Kazahstana [Tekst].- Astana: Foliant, 2018.- 36 s.

4 Yesbolova, A. Issues and Prospects of Poultry Industry Development in Kazakhstan [Text]/ A. Yesbolova, A. Mergenbaeva, S. Abdikarimova, Zh. Kydyrova, S. Kunafina, M. Maciejczak //Journal of Advanced Research in Law and Economics. - 2016. -Vol. VII. -N3(17).- PP. 685 - 697.

5 Uskenov, M.K. Jekonomicheskij analiz sostojanija i razvitija pticevodstva v Respublike Kazahstan [Tekst] / M. K. Uskenov, A. B. Ajdarova, A. E. Esbolova // Vestnik KazJeU.-2016.- № 2(109).– S. 99–107.

6 Aidarova, A. The Economic Analysis and Prerequisites for Creation of a Cotton and Textile Cluster in the Republic of Kazakhstan [Text] /

А. Aidarova, M. Uskenov, A. Zhakeshova // Indian Journal of Science and Technology. – 2016. – № 9 (5).- PP.137-143.

7 Opanasjuk, I. V. Osobennosti formirovani-ja i jeffektivnosti pticeproduktovogo podkom-pleksa regional'nogo APK [Tekst]: monografija / I.V. Opanasjuk, N.S. Abramova. – Tjumen': TIU, 2016. – 77 s.

8 Hachemizova, Je.A. Organizacionno-jekonomicheskij mehanizm formirovanija kooperativnyh organizacij v pticevodstve re-

giona[Tekst] / Je. A. Hachemizova // Mezhdunarodnyj zhurnal prikladnyh i fundamen-tal'nyh issledovanij. – 2015.– № 12 (7). – S. 1305-1308.

9 Moldashev, A.B. Problemy formirovanija jeksportnyh resursov mjasnogo zhivotnovodstva v Kazahstane [Tekst]/ A.B. Moldashev, G.A. Ni-kitina// Problemy agrorynka.-2018.-№ 2.- S.7-15.

10 Esbolova, A.E. Sostojanie i obosnovanie perspektiv razvitija otrasli pticevodstva v Kazahstane [Tekst]/ A. E. Esbolova// Vestnik KazJeU.- 2016.- № 3(110).– S. 38–48.

ҒТАХР 69.31
ӨОЖ 69.31.99

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БАЛЫҚ ШАРУАШЫЛЫҒЫ САЛАСЫН
МЕМЛЕКЕТТІК ҚОЛДАУ**

**ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОДДЕРЖКА ОТРАСЛИ РЫБНОГО ХОЗЯЙСТВА
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

STATE SUPPORT FOR FISHERY INDUSTRY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Г.Т. АХМЕТОВА*

Э.Ф.К.

Э.М. АДИЕТОВА

Э.Ф.К.

С.Б. АЛЬДЕШОВА

экономика ғылымдарының магистрі

Х. Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті, Атырау, Қазақстан
esentemir@mail.ru

Г.Т. АХМЕТОВА

К.Э.Н.

Э.М. АДИЕТОВА

К.Э.Н.

С.Б. АЛЬДЕШОВА

магистр экономических наук

Атырауский государственный университет им. Х. Досмукхамедова, Атырау, Казахстан

G.T. AKHMETOVA

C.E. Sc.

E.M. ADIYETOVA

C E.Sc.

S.B. ALDESHOVA

Master of Economic Sciences

Atyrau state University named after Khalel Dosmukhamedov, Atyrau, Kazakhstan

Аңдатпа. Қазақстанда балық шаруашылығын дамытудың рөлі, оның жағдайы, мәселелері мен перспективалары көрсетілген. Зерттеу көрсеткендей, оның республика үшін маңызы зор, өйткені балық еті елде және шетелде үлкен сұранысқа ие болуда. Кәсіптік балық шаруашылығы 3 млн га пайдаланды, балық өнімдері адам денсаулығы үшін пайдалы және жеткілікті табысқа ие. Балық саласын мемлекеттік қолдау қажеттілігі байқалады. Балықшылар табиғи су көздерінен балық аулаумен ғана шектеледі, бұл оның қорын төмендетеді. Авторлар қоршаған ортаны қорғау және балық өнімдерінің негізгі түрлерін өндіру жолдарының